

УДК 376-056.34:376.016:78:39

Наталія Квітка

*Інститут спеціальної
педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка
НАПН України,
orcid.org/0000-0002-8885-
1883*

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Музикотерапія в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти може слугувати методом, який використовує музику як засіб мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини. Вона спрямована на допомогу музичним керівникам, терапевтам, психологам, вихователям та асистентам стимулювати й коригувати розвиток дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Програма розвитку дошкільників з особливими потребами «Музикотерапія» складається з корекційно-розвиткової програми та методичних рекомендацій, в яких подаються зміст програми, особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами дошкільного віку у процесі сприймання музики, види корекційно-розвиткової роботи, організацію та зразки занять з використанням певних напрямів музики та рекомендованими музичними творами.

Програма не містить вимог щодо результатів корекційно-розвиткової роботи. При цьому дуже важливо досягти особистісних змін завдяки індивідуальному підходу до кожної дитини; акцентувати увагу в процесі художньої та музично-практичної діяльності на терапевтичному впливі; допомогти вибудувати зв'язок між видами корекційно-розвиткової роботи і станом здоров'я дитини; збудувати таку співпрацю та співтворчість між дитиною і терапевтом, за якої досягаються поставлені мета і завдання музикотерапії. Як приклад пропонуємо для ознайомлення частину програми і приклад заняття.

Ключові слова: музикотерапія, інклюзивне середовище, заклад дошкільної освіти, діти з особливими освітніми потребами.

В навчальному закладі музикотерапія як варіативна складова змісту дошкільної освіти може слугувати методом, який використовує музику як засіб мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини з особливими освітніми потребами.

Створена програма розвитку дошкільників з ООП «Музикотерапія» в інклюзивному середовищі ЗДО разом із спільною метою та завданнями музичного виховання (освітніми, виховними та розвивальними) спрямована на реалізацію специфічного завдання – корекцію психофізичних порушень дітей з особливими потребами, зокрема корекцію психоемоційного стану дошкільників. Необхідно створити простір, в якому діти вчаться володіти основними рухами відповідно до звучання музики, розвивати у них слухові відчуття, виховувати культуру поведінки. Музика позитивно впливає на вегетативну нервову систему дитини, є стимулятором мисленнєвих процесів і стабілізатором комунікативних взаємин між дорослими та дітьми.

Дана програма спрямована на реалізацію наступних завдань:

- формування у дітей здатності емоційно сприймати музику;
- формування інтересу до музично-практичної діяльності;
- формування елементарних знань та уявлень про музичне мистецтво, ознайомлення з його роллю у житті людей;
- корекція недоліків пізнавальної та емоційно-вольової сфери шляхом систематичного, цілеспрямованого формування сприймання музики;
- формування різних функцій мовлення;
- виправлення недоліків моторно-рухової сфери;
- формування емоційно-естетичного ставлення до предметів і явищ навколишнього світу та творів музичного мистецтва;

- формування музично-сенсорних здібностей;
- виховання у дітей основних моральних та комунікативних якостей особистості, в тому числі формування основ національної свідомості.

Програма спрямована на допомогу музичним керівникам, терапевтам, психологам, вихователям та асистентам стимулювати й коригувати розвиток дітей молодшого та старшого дошкільного віку з особливими освітніми потребами (порушення мовлення, слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, гіперактивність та розлади аутистичного спектра) в закладі дошкільної освіти з інклюзивною формою навчання. Вона розрахована на два заняття в тиждень від 15 до

30 хвилин. У програмі вміщено оновлений зміст, який складається з корекційно-розвиткової програми та методичних рекомендацій. Програму, особливості розвитку дітей дошкільного віку у процесі сприймання музики, види корекційно-розвиткової роботи, організацію та зразки занять з використанням певних напрямів музики та рекомендованими музичними творами подано у даних матеріалах. Прослуховування музики рекомендується не лише у процесі занять, а й під час ігрової діяльності або для налаштування дітей на відпочинок або сон. Дітям дошкільного віку пропонуємо подавати музику дозовано.

Відповідно до базових державних документів дошкільної освіти (Закон України

«Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, Державні Базові програми розвитку дитини дошкільного віку) музикотерапія сприяє реалізації змісту виховання й навчання сучасного дошкільника. Програма не є навчальною, проте на заняттях використовується музична термінологія з метою формування елементарних знань та уявлень про музичне мистецтво, ознайомлення з його роллю у житті людей.

Планування занять корекційно-розвиткової програми подано в таблиці, де розписано зміст занять за видами корекційно-розвиткової роботи та напрямками музики. Вона представлена у вигляді таблиці, в якій основними є три колонки: «Тема заняття», «Вид корекційно-розвиткової роботи» та «Практичний матеріал». Зміст занять реалізується шляхом запровадження певних видів корекційно-розвиткової роботи (друга колонка програми):

1. Рецептивне сприймання музики (чуттєве).
2. Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.
3. Гра з іграшками.
4. Музично-рухові ігри та вправи.
5. Вокалотерапія (співи).
6. Музикомалювання.
7. Казкотерапія.
8. Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.
9. Дихальні та гімнастичні вправи під музику.

Всі види корекційно-розвиткової роботи задовольняють індивідуальні потреби кожної дитини. Вирішити питання щодо розвитку емоційно-вольової сфери, уваги, інтелекту допоможуть особистісний підхід, доступні методи і відповідні форми музично-педагогічного впливу на дитину.

Добір музичних творів для занять із дітьми, що мають різні порушення психофізичного розвитку є складним. Саме тому ми зупинилися на творах класичної та народної музики, які є основою для формування музичної культури особистості. Музика подається у третій колонці «Практичний матеріал» у списку за порядком, який відповідає можливостям дітей від

чотирьох до семи років, а також у корисних ресурсах до програми і на аудіо диску. Добір музики здійснено за такими напрямками:

- 01 - релаксація (розслаблення);
- 02 - заспокійлива;
- 03 - глибока релаксація;
- 04 - стимулювання позитивного настрою;
- 05 - стимулювання емоційної сфери;
- 06 - стимулювання емоційно-образних уявлень;
- 07 - активізація творчих здібностей;
- 08 - стимулювання інтелектуальної сфери;

- 09 - підвищення психофізичної активності;
- 10 - стимулювання мовленнєвої активності;
- 11 - формування основ національної свідомості.

Завдання кожного заняття з музикотерапії має бути спрямоване на те, щоб дитина отримала якомога більше позитивних емоцій, які формують внутрішню потребу людини у глибокому та постійному спілкуванні з нею.

Зміст занять з музикотерапії полягає в єдності таких позицій, як збагачення досвіду емоційно-особистісного ставлення до дійсності та збільшення багажу музичних вражень. При цьому дуже важливо виховувати у дітей культуру слухання та бажання займатися художньою та музично-практичною діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності в своїх уподобаннях, а головне здатності через музику любити і сприймати себе та світ таким, яким він є.

Заняття з музикотерапії здатні сприяти загальному розвитку особистості дитини. Емоційна чуйність і розвинений музичний слух дозволяють дітям в доступній для них формі відгукнутися на добрі почуття та вчинки, допомагають активізувати пізнавальну діяльність, постійно вдосконалюючи рух до загального оздоровлення всього організму в цілому.

Особливих застережень для використання даної музикотерапії немає. Проте музичний терапевт має враховувати індивідуальні особливості кожної дитини з ООП, враховуючи, що при загальному тяжкому стані дитини, гострій формі захворювання, тяжких ураженнях нервової системи дитина надзвичайно вразлива і потребує особливих підходів у будь-яких методах лікувальної терапії.

Варто проводити заняття з музикотерапії в приміщенні, де діти почувають себе комфортно і затишно, обладнаних необхідними наочними засобами і технічною апаратурою.

Оскільки діти з ООП мають свої специфічні особливості у процесі сприймання музики, програма будувалася з максимальним урахуванням їх пізнавальної та емоційно-вольової сфери, вікових та індивідуальних можливостей. Тому окремим підрозділом подається характеристика особливостей цих дітей у процесі сприймання музики.

Програма розвитку дошкільників з особливими потребами «Музикотерапія» в інклюзивному середовищі ЗДО містить методичні рекомендації, в яких викладено інформацію щодо організації занять та напрямів музики з рекомендованими музичними творами.

Таким чином, використання програми «Музикотерапія» у різних її видах і формах як багатофункціонального засобу корекції психофізичних порушень дітей з ООП є надзвичайно важливим для забезпечення нормалізації їх життєдіяльності. В освітньо-виховному процесі закладу, де активно відбувається розвиток і навчання таких дітей, вона має зайняти належне місце. Адже впровадження нестандартних, творчих, немедичних засобів впливу на активізацію внутрішніх ресурсів організму дитини з психофізичними порушеннями створює більше шансів для її розвитку.

Програма не містить вимог щодо результатів корекційно-розвиткової роботи. При цьому дуже важливо досягти особистісних змін завдяки

індивідуальному та специфічному підході до кожної дитини; акцентувати увагу в процесі художньої та музично-практичної діяльності на терапевтичному впливі; допомогти вибудувати зв'язок між видами корекційно-розвиткової роботи і станом здоров'я дитини; збудувати таку співпрацю та співтворчість між дитиною і терапевтом, за якої досягаються поставлені мета і завдання музикотерапії. Загалом впровадження програми розвитку дошкільників з особливими потребами в інклюзивному середовищі ЗДО «Музикотерапія» відбувається протягом трьох років починаючи із четвертого року життя особливої дитини. Як приклад пропонуємо для ознайомлення частину програми та зразок заняття.

№ п/п	Тема заняття	Спрямованість корекційно-розвиткової роботи	Практичний матеріал за напрямками
1	2	3	4
Четвертий рік життя			
1.	Магічний світ музики.	Рецептивне сприймання музики.	01 релаксація
2.	Подорож у світ звуків.	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.	04 стимулювання позитивного настрою
3.	Чарівний звук голосу.	Вокалотерапія.	10 стимулювання мовленнєвої активності
4.	Лунає музика.	Рецептивне сприймання музики.	02 заспокійлива
5.	Подорож у світ рухів.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.	04 стимулювання позитивного настрою
6.	Слухаємо і граємось.	Гра з іграшками.	07 активізація творчих здібностей
7.	Подорож у світ ритму.	Музично-рухові ігри та вправи.	11 формування основ національної свідомості
8.	Співаємо разом.	Вокалотерапія.	10 стимулювання мовленнєвої активності
9.	Історія про образ.	Музикомалювання.	06 стимулювання емоційно-образних уявлень
10.	Знайомство з казковими образами.	Казкотерапія.	05 стимулювання емоційної сфери

11.	Історія про музичні звуки.	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.	09 підвищення психофізичної активності
12.	Пригоди дихання.	Дихальні та гімнастичні вправи під музику.	02 заспокійлива
13.	Подорож у світ релаксації.	Рецептивне сприймання музики.	03 глибока релаксація
14.	Подорож у світ танцю.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.	11 формування основ національної свідомості
15.	Історія про характер музики.	Гра з іграшками.	08 стимулювання інтелектуальної сфери
16.	Подорож у світ темпу.	Музично-рухові ігри та вправи.	05 стимулювання емоційної сфери
17.	Історія про пісню.	Вокалотерапія.	10 стимулювання мовленнєвої активності
18.	Історія про образи природи в музиці.	Музикомалювання.	07 активізація творчих здібностей
19.	Казковий світ колискової пісні.	Казкотерапія.	03 глибока релаксація
20.	Подорож у світ музичних інструментів (ударні).	Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.	08 стимулювання інтелектуальної сфери
21.	Пригоди паузи.	Дихальні та гімнастичні вправи під музику.	01 релаксація
22.	Історія про мелодію.	Рецептивне сприймання музики.	02 заспокійлива
23.	Подорож у давні часи. Хоровод.	Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.	09 підвищення психофізичної активності
24.	Історія про музичні образи.	Гра з іграшками.	06 стимулювання емоційно-образних уявлень
25.	Пригоди ритму.	Музично-рухові ігри та вправи.	11 формування основ національної свідомості

ЗРАЗОК ЗАНЯТТЯ

Тема заняття: «Історія про образи природи в музиці».

Програмовий зміст: ознайомити дітей із образами природи (спів пташок, шум дощу, дзюркіт струмків, шелестіння листя тощо); розвивати сприймання музики; виховувати культуру поведінки на занятті.

Мета: знімати афекти, сприяти катарсису, активізувати невротично пасивно настроєних дітей, реалізувати можливості дитини в художньо-творчій діяльності.

Спрямованість корекційно-розвиткової роботи: Музикомалювання.

Практичний матеріал: напрям 07 активізація творчих здібностей.

Методичне забезпечення: слайди з фото води, струмків, річок.

Технічні засоби: магнітофон, модульні технології, проектор.

Хід заняття:

Вступ	Музичний терапевт вітає дітей у кімнаті для відпочинку. Звучить музика Моцарта допоки діти зручно розташовуються (В. МОЦАРТ, Соната № 5, соль мажор (Allegro)).
Формування психофізичної установки на позитивне сприймання музичного матеріалу	Посилити позитивний вплив музики під час цього виду роботи можна використовуючи певні картини, фото, відео, які за своїм змістом несуть спокій. Наприклад, картини спокійної природи тощо.
Основна частина заняття	Музичний терапевт розповідає про образи природи, які здавна приваблювали музикантів. Природа дарувала музиці звуки і тембри, які чулися в співі птахів, в дзюркоті струмків, в шумі вітру. Поступово крім простого наслідування звуків природи музика навчилася викликати у слухача зорові враження. В ній природа не тільки зазвучала, але і заграла фарбами, кольорами, відблисками. В образотворчому мистецтві жанр, що зображає картини природи називається.... У Е. Успенського є вірш, який допоможе нам: Якщо бачиш на картині намальована ріка, Або ялина і білий іній або сад і хмари, Або снігова лавина, або поле і курінь, Обов'язково картина називається – ПЕЙЗАЖ. В музиці теж є пейзажі. Далі пропонуємо дітям переглянути фото на слайдах і послухати музику(МОРІС РАВЕЛЬ «Гра води»). Після перегляду проводимо обговорення: - Діти, що зображено на кожному слайді /вода/? - Що ще ви побачили на фото? - Чи схожа музика, яка звучала на шум води? - Діти, а хто хоче намалювати водичку чи річечку?

	- Які кольори вам потрібні для цього? Музичний терапевт роздає аркуші паперу і різнокольорові олівці/крейду. Знов звучить музика М.РАВЕЛЯ «Гра води», а діти малюють образ води або річки. - Давайте подивимося ваші малюнки і згадаємо образ чого ми сьогодні слухали і малювали? Вам сподобалося малювати і слухати музику?
Завершення музичного заняття	На закінчення звучить заспокійлива музика. Дітям пропонується розслабитися, закрити очі і пригадати щось приємне.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Матейова З. Музыкотерапия при заикании / З. Матейова, С. Машура – К., 1984. – 364 с.
2. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика / В. И. Петрушин – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000. – 176 с. – (Учебное пособие для студентов высших учебных заведений).
3. Шабутін С. Зцілення музикою. / С. Шабутін, С. Хміль, І. Шабутіна — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008.

REFERENCES:

1. Mateiova Z. (1984). Muzykoterapiya pry zaykanyu. [Music therapy for stuttering]. K., 364 s.
2. Petrushyn V.Y. (2000). Muzykalnaia psykhoterapiya: Teoryia y praktyka [Musical Psychotherapy: Theory and Practice]. M.: Humanyt. yzdat. tsentr VLADOS, 176 s. – (Uchebnoe posobyie dlia studentov vysshykh uchebnykh zavedeniy).

3. Shabutin S. (2008). Ztsilennia muzykoiu. [Healing by music]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky.

Natalie Kvitka. Music therapy as a variative composition music education for preschools

Music therapy in the inclusive environment of the institution of preschool education can serve as a method that uses music as means of mobilizing intellectual, emotional, motor, speech and other functional possibilities of the child's organism. It is aimed at helping music managers, therapists, psychologists, educators and assistants stimulate and correct the development of children of preschool age with special educational needs.

The program of development of children with special needs in the inclusive environment "Music Therapy" consists of a correction-development program and methodological recommendations. The content of the program, the peculiarities of the development of children of preschool age in the process of perception of music, types of correctional and developmental work, organization and sample exercises using certain areas of music and recommended musical works are presented in these materials.

The program does not contain requirements for correctional development work. At the same time, it is very important to achieve personality changes through an individual approach to each child; to focus attention in the process of artistic and musical-practical activity on therapeutic influence; help to build a connection between types of correction and development work and the state of health of the child; to build such cooperation and co-creation between a child and a therapist, which achieves the goal and objectives of music therapy. As an example, we offer an overview of the program and the lesson's example.

Key words: *music therapy, inclusive environment, pre-school establishments, children with special educational needs.*